

ТЕМАТИЧНО-ПОЕТИКАЛЬНІ ПАРАМЕТРИ МЕЖОВИХ СТАНІВ У ЗБІРЦІ С. ПОВАЛЯЄВОЇ «МІНЛИВА ХМАРНІСТЬ З ПРОЯСНЕННЯМИ»

На сьогодні в літературознавчому дискурсі спостерігається налаштування гостроти об'єктиву на проблемно-тематичне коло, окреслене концептами травми, пам'яті та історії, що зумовлене теперішньою онтологічною ситуацією, позначеною конотаціями межовості буття-у-війні як буття-на-межі. Художній текст є чутливою субстанцією, що дозволяє окреслити на різних рівнях особистісні, локальні, національні особливості концептуальної канви межовості, позаяк мова художнього твору є призмою, через яку проглядаються смислові парадигми, зафіксовані часом, якому вони належать, і в межах якого вони проявляють свої естетичні та аксіологічні властивості, реалізують свій символічно-візіонерський потенціал.

Тексти С. Поваляєвої є вдячним матеріалом для спроби висвітлення квінтесенції концепту межовості у зображенні поетики стану в його ментально-онтологічному вимірі, зокрема – в оптиці сучасного поетичного дискурсу війни, що й зумовлює *актуальність* дослідження. *Мета* розвідки – окреслити тематичні й поетикальні стратегії авторки щодо висвітлення особливостей зображення поетики межових станів у збірці «Мінлива хмарність з проясненнями».

Поетикальні особливості концепту межі, типологію межовості в художніх творах, у філософській і культурологічній думці досліджували Л. Бабушка, М. Карповець, К. Кислюк, О. Лісовська, Т. Ярошенко, І. Яцик та ін. Дослідження доробку С. Поваляєвої на сьогодні представлені невеликим числом розвідок, що закладає передумови для подальшого, більш тематично-різноманітного глибокого висвітлення особливостей творчості авторки. Творчість С. Поваляєвої (в оптиці культурології, літературознавства, мовознавства) досліджували С. Бузько, Я. Голобородько,

І. Кропивко, О. Лапінська, С. Марчук, Н. Лебединцева, Н. Трач, Г. Улюра, Ф. Штейнбук та ін.. Концептуальна і поетикальна канва межовості (через проживання ліричними суб'єктами відповідних станів і дотичних до цієї проблематики настроїв) представлена у збірці С. Пovalaєвої та умовно категоризована у нашій розвідці за такими смисловими параметрами як:

1. Мотиви кореляції життя і смерті. У цьому випадку концептуально місткими є образи пораненого бійця і парамедикіні, яка в одному з віршів являє собою ліричну суб'єктку, образ якої авторка окреслює через міфопоетичні конотації, близькі до орфеїчних: *«Чуєш, не засинай мені, нині ще трохи – і ми на базі, чуєш мене, бачиш? Добре, я знаю, віддячиш, Ти мені тепер винний, тепер не можеш померти»* [3, с. 175]. Або ж: *«Бути другом – в цьому стільки фізіології, Що коханцям і не снилось. Бути другом – це стежити за судном і катетером, Так, ніби споглядаєш рослини. Більше довіри, суцільна відкритість, пальці Сплітаються мов коріння – Безтрепетно, тільки б вижити»* [3, с. 169].

2. Мотив очікування ліричної героїні висвітлений через онтологічно-темпоральні кореляти повітряної тривоги і відбою: *«Про ракети моя шкіра просто знає, щоразу, Коли вони летять на Україну і в Україну, Пролітають над Києвом, над Дніпром і Десною. Але я нічого не відчуваю, навіть лоскоту у діафрагмі. Смертельних цілунків не відчувають живі»* [3, с. 11]. У цих рядках маємо концептуальне навантаження на мотив тілесності, через інтенційну канву якого вимальовується авторська ідіосемантика переживання межової ситуації ліричною суб'єкткою.

3. Екзистенційні мотиви самотності як онтологічної закинутості (за М. Гайдеггером) [цит. за: 4, с. 135] у межову ситуацію і намагання ліричної суб'єктки втриматися у межах цієї ситуації ментально неушкодженою шляхом свідомого занурення у домашні справи. Таким способом можемо спостерігати особливості авторської художньої стратегії щодо міфопоетичного «приборкання» буттєвого хаосу: *«Зварила зелений борщ Який Швидше за все ніхто не їстиме Виставила на салат На канпки Аби раптом То щоб встигнути Щось Мозок рептилії Навіщо? Заспокоїти розум»* [3, с. 14]. Зокрема, мотив самотності проступає із рядків, позначених інтенціями фронтової війни: *«Командире, брате, куди тепер мені... Дайте мені*

наказ із Вальгалли чи Ірію. Повоюємо ще ми разом чи ні? Із самотністю понад прірвою» [3, с. 107].

4. Мотиви тілесно-ментальної агонії, які безпосередньо оприявнюються у текстах С. Поваляєвої через поетику межовості як концептуалізацію переходу від життя у смерть: *«Хлопчик не вижив. Хлопчик, кажуть, пішов. Дівчинку ще качають, може, спасуть... Тайра коротко схлипує. Довкруг метушня, темрява, кров... Вибігає в ніч. Може, не всі помруть...» [3, с. 16].* Поетика закинутості у межову ситуацію і межовий стан реалізується в неведених рядках через образ Тайри. Прикметно, що образ ліричної суб'єктки корелює з інтенцією присутності голосу авторки у творі. Таким способом, поетика межовості реалізується через мотив емпатії як один із увиразників гайдегерівської присутності-як-турботи [1]. Сюди ж можна віднести мотив фантомного болю як увиразника межових інтенцій між буттям-присутністю і *небуттям-присутністю (!)*: *«Зникає сенс, якого не було. Життя стікає, а воно – наснилось. Фантомний біль – відрубане крило Нагадує про все, що не судилось» [3, с. 121].*

5. Екзистенційний мотив вибору-як-відповідальності, пов'язаний з інтенційною канвою корелятив шляху («вийхати»/«залишитися»), і присутності («продовжувати жити»/«вчинити самогубство») при чому в обох ситуаціях лірична героїня апіорі не має потреби обирати: *«Щойно бачила в небі лелек – повертається клин додому Неозорим відкритим небом, у якому шугають Рашистські ракети» [3, с. 20],* або ж: *«Ну! Взяла й повісилася А слабо прожити, довести, добитись? Прожила, довела, добилася Краще б одразу повісилася чи втопилася Сіла Замислилася Випила Увиділа остаточну безвихідь Доведеться жити однаково І краще бодай людиною» [3, с. 123].*

6. Мотив проживання втрати упереміж із поетикальними інтенціями ретроспективи – асоціативності й темпорального перехрещення психічних змістів, що складають поетикальну канву свідомості ліричної суб'єктки (йдеться про психосемантичні й поетикальні увиразники мотиву плекання пам'яті місця як пам'яті про рідну людину, при чому семантичним меморіальним топосом у творі фігурує месенджерна стрічка): *«Раптом Повідомлення припинилися, Як сніг навесні, Як березнева сірість у травні, Як усі кольори наприкінці життя. Останнє прочитане, Як фотографія на*

могилі, *Більш не мінятиметься, Якщо захистити шклом, Якщо не видаляти...*» [3, с. 12].

7. Мотив магії як метафоричний увиразник буденної дії, що корелює з поетикальними стратегіями, притаманними міфологічному мисленню – таким способом, у поетичних текстах авторки оприявнюється сукупність художніх параметрів, які висвітлюють тему магії як кропіткої, невпинної і часто невидимої праці: *«Всі ми – сітки маскувальні Плетемо у темряві Задля спільної справи Вплітай туди свої трави Чаклуй свої страви Не бійся – годуй голодних»* [3, с. 123]. У наведених рядках є досить прозорим семантичний корелят «чаклування», який висвітлює мотив сугестії як магічної маніпуляції задля «розмиття» межі між профаним та сакральним вимірами з метою впливу на темпорально-онтологічні характеристики перебігу подій і консолідації спільноти, з якою лірична героїня себе ідентифікує.

8. Буддистські конотації, представлені у вірша С. Поваляєвої мотивами сансари (*«Розуміси, Алісо, максими – це наш клей, З них у точці зниклоості Щомиті народжується людський світ»* [3, с. 172], інтертекстуальними інкрустаціями *«Сутри Серця»* (*«Форма – це порожнеча. Порожнеча – це форма»* [3, с. 172], ушлітанням у канву твору символічної постаті індуїстської богині Калі (Маги-Калі, Великої Матері й водночас богині смерті, дружини Шівируйнівника), образ якої має онтологічну специфіку, що тяжіє до універсалізації в межах художньої картини світу відповідного вірша, і корелює з ідейно-смісловим навантаженням концепту любові: *«Лише любов плодить форми пристрасті. Лише любов їх знищує, коли місця в уяві бракне. Лише Мамо Калі, суцця, скажи: він дійсно завжди знав, що магія Жіноча – невмируща?»* [3, с. 121].

9. Мотив межовості як перехідності на рівні смислової архітектоніки поезій представлений залученням автоінтертексту: зокрема, кримська тематика у *«Мінливій хмарності...»* фігурує як перехідна транс-тема, коли враховувати інтенції роману *«Замість крові»* і поетичної збірки *«Після Криму»*. На рівні символів, асоціацій та смислових ланок можна провести паралелі з мотивом межовості, представленими у згаданому вище романі [2], який розкривається у вірші *«Ім [окупантам. – Г. О] горлом хлине Керч і Сімеїз»*, відповідно, через інтенційність гіпового пацифізму, на що

натякає концептуальний образ квітів (інша назва представників згаданого руху – «діти квітів») і згадка про мотив дитинства, упереміж із натяком на мілітарність як мотив дорослішання: ідеться про тему «виростання» із пацифізму і становлення готовності захищати(ся): *«Знаєш, мала, ми виходити з оточення ожинами (якщо піхота) й лататтями (якщо морпіхи). Тактика полягала в абсолютному прийнятті зміни ролей. Може, саме завдяки цій тактичній моделі Ми і вийшли з дитинства Неушкодженими»* [3, 114].

Отже, у збірці С. Поваляєвої тематично-поетикальна матриця межового стану становить концептуальний стрижень, що об'єднує зміст збірки в одне ідейно-тематичне ціле.

Література

1. Гайдеггер М. Буття присутності як турбота. *Філософія: Хрестоматія для аспірантів: навчальний посібник*. Уклад. Волков О. Г. Мелітополь: 2018. 424 с.
2. Поваляєва С. Замість крові. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Povaliaieva_Svitlana/Zamist_krovi/ (дата звернення: 14.10.2023).
3. Поваляєва С. Мінлива хмарність з проясненнями. Вірші. Київ: «Віхола», 2022. 192 с.
4. Сартр Ж.-П. Екзистенціалізм – це гуманізм. Читанка з філософії: у 6 книгах. Київ: Довіра, 1993. Кн. 6: Зарубіжна філософія ХХ століття. С. 131–139.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-372-2-24>

Р. ОМЕЛЬКОВЕЦЬ, Д. СВІРСА

Волинський національний університет імені Лесі Українки

СИМВОЛІЧНЕ ВІДОБРАЖЕННЯ РОСЛИННОГО СВІТУ У ФОЛЬКЛОРНИХ ТЕКСТАХ ЛУЦЬКОГО РАЙОНУ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Вивчення варіативності флоролексем Західного Полісся, які виникли під впливом фольклорних сюжетів, становить неабиякий інтерес. Важливим є аналіз ботанічної лексики, зокрема розгляд генези найменувань рослин; семантичних особливостей фітоназв, пов'язаних із магічними уявленнями й ритуальними діями.